

NEUSTIK, TROPIK OG FRASTIK. YTRINGENS KOMMUNIKATIVE ASPEKTER

Af Tanya Christensen (Roskilde Universitetscenter)

Denne artikel omhandler de funktioner som sproglige ytringer kan opdeles i, og hvordan de kan beskrives grammatisk. Dermed vil den også automatisk kredse om forholdet mellem både substans og struktur, og indhold og udtryk idet 'funktioner' skal forstås i den ramme som den danske variant af funktionel grammatik lægger op til.¹

Det filosofiske begrebsapparat

Den britiske moralfilosof Richard M. Hare har givet et interessant bud på en kategorisering af sådanne sproglige funktioner. I den sammenhæng er han mest kendt for sin skelnen mellem neustik og frastik der groft sagt kan jævnføres med hhv. den illokutionære kraft og det lokutionære indhold i en sproghandling². Men det bliver først rigtig interessant når han opsplitter neustikken i to. Det gør han i artiklen "Meaning and Speech Acts" fra 1970 hvor han når op på at operere med tre termer, nemlig *frastik* (efter det græske ord for at 'udpege'), *neustik* (efter det græske ord for at 'nikke tilsluttende') og *tropik* (efter græsk for 'modus', eller 'måde'). En samlende term kunne være 'ytringens kommunikative aspekter'.

Hare beskrev tropik som det aspekt der redegør for sproghandlingsværdien betragtet som et modus-spørgsmål (er ytringen i indikativ, imperativ eller konjunktiv?), mens neustikken alene varetager den funktion at tilkendegive afsenderens tilslutning til ytringen. Denne tilslutning vil så både gælde sagforholdet og den måde som det fremstilles på (det vil sige både det frastiske og det tropiske aspekt). Distinktionen mellem neustik og tropik viste han med følgende eksempel:

(1) p: Solen skinner

(2) q: Danskerne er glade

¹ Se Harder (1996b) for en teoretisk redegørelse for disse begrebers indbyrdes relationer.

² Hare var selv primært interesseret i at kunne udføre en logisk analyse af regulativer i stil med den der anvendes for konstativer. Han fandt at det kunne lykkes hvis man isolerede det element i en sproghandling der reelt var imperativisk, og som ikke i sig selv havde med sagforholdet at gøre. Fx kan opfordringen *Luk vinduet* opsplittes i den frastiske del: *Du lukker vinduet* og den neustiske *Gør det!*

(3) $p \rightarrow q$: Hvis solen skinner, så er danskerne glade

Sætning (1) og (2) står begge i indikativ, og så længe de står hver for sig, er de også dækket af en neustik der siger at afsenderen tilslutter sig de enkelte udsagn. Det betyder at afsenderen både tilslutter sig sagforholdet (frastikken): hhv. at solen skinner og at danskerne er glade, og at dette er en sand beskrivelse af verden på taletidspunktet (tropikken). Men i sætning (3) har dette ændret sig: godt nok står både p og q stadig i indikativ, tropikken er med andre ord bevaret, men afsenderen tilslutter sig ikke længere hverken p eller q, isoleret betragtet. Han hævder jo netop ikke at fx udsagnet 'Solen skinner' er sandt, men blot at *skulle* solen skinne, så ville danskerne også være glade. Det er altså kun det samlede udsagn ($p \rightarrow q$) han tilslutter sig rigtigheden af, og dermed kun dét der er dækket af det neustiske aspekt. Hare uddyber hvordan relationen mellem neustik og tropik skal forstås:

Now although a neustic has to be present or understood before a sentence can be used to make an assertion or perform any other speech act, it is in virtue of its tropic that it is used to make an assertion and not to perform some other speech act. (Hare 1971:92)

Hares begrebsapparat er interessant fordi det kan indfange de aspekter en ytring må indeholde for overhovedet at kunne tælle som ytring. Dvs. ikke hvad en ytring konkret indeholder, men hvilke aspekter der kan siges at være tilstede - eksplicit eller implicit - for at ytringer i det hele taget er forståelige og anvendelige som (sprog-)handlinger. Således må ytringer først og fremmest have et propositionelt indhold for at kunne tælle som andet end blot lyde. Ud over det må en ytring indeholde det aspekt at afsenderen selv står inde for ytringen som helhed, og et aspekt der omhandler hvordan ytringen skal forstås i situationen - er der tale om en ordre, et spørgsmål eller måske en konstatering?

Anvendelsen af begrebsapparatet inden for funktionel grammatik

Inden for dansk funktionel grammatik er det en vigtig pointe at sproget er struktureret, men at den sproglige struktur ikke er autonom - der er altid en substans som bliver struktureret, ja, substansens eksistens er faktisk forudsætningen for at der kan være en struktur. Det er også en

pointe at den substans³ som bliver struktureret i sproget, faktisk allerede besidder en struktur i sig selv. Fx kan vi skelne pragmatisk mellem forskellige sprogbehandlingskategorier: regulativer, konstativer, performativer etc., men det er ikke sikkert at sproget afspejler præcis den struktur. Sproget trækker sine egne grænser, og hvis vi vil komme nærmere ind på hvordan den sproglige struktur ser ud, så er det interessant at se på hvordan den pragmatiske eller kognitive substans er struktureret i sig selv. Det vil nemlig give os mulighed for at sammenligne de to strukturer.

Det er sådan jeg vil foreslå at man betragter Hares begrebsapparat: som et bud på strukturen i ytringers kommunikative funktioner. Derfra kan vi undersøge hvordan dansk specifikt trækker sine grænser i forhold til det.

Det er dog først nødvendigt at modificere Hares begreber en del da de ikke umiddelbart er velegnede for en lingvistisk beskrivelse. Desuden er der visse oplagte kritikpunkter, fx er Hares forståelse af tropik for snæver: Eftersom indikativ kan bruges til såvel spørgsmål som konstateringer og regulativer, må tropik ses mere nuanceret end blot som modus (Lyons, 1997: 749-50).

Endvidere har vi brug for mere sprognære betragtninger over hvad der egentlig ligger i de forskellige aspekter. Lyons rækker os her en hjælpende hånd idet han beskriver konstativer ved at formulere de betydningskomponenter der kan siges at udgøre hhv. det tropiske og det neustiske aspekt: tropikken er således IT-IS-SO, mens neustikken svarer til I-SAY-SO. Frastikken kunne så gives formen THAT-P. Lyons fremstiller videre regulativers tropik som IT-BE-SO, mens spørgsmål analyseres således at de er dækket af neustikken I-DON'T-KNOW (1979:750-55). Der er imidlertid to problemer ved Lyons' fremstilling: Dels tager han imidlertid ikke højde for modtagerens særlige stilling i forhold til spørgsmål - som det fremgår er det kun afsenderperspektivet der kommer frem (*I don't know*). Dels er det muligt at generalisere forholdet mellem neustik og tropik i langt højere grad end han lægger op til. I denne henseende kan vi hente hjælp hos Otto Glismann (1979) som foreslår en overordnet sprogbehandlingssystematik der forholder grundlæggende sprogbehandlingskategorier til et sige/spørge-parameter. Det væsentlige ved denne overordnede skelnen er den betragtning at "både det at sige og det at spørge kan handle om at konstatere, at

³ Substansen skal her forstås som det ekstra-sproglige, dvs. alt det i vores omverden som vi kan tale om, også vore sproglige eller ikke-sproglige interaktioner.

oplevelse og at regulere" (1979:158)⁴. Glismanns distinktion giver os mulighed for at klarlægge forskellen mellem at tilslutte sig en ytring og ytringens sprogbehandlingsværdi. Man kan altså selv tilslutte sig - eller opfordre modtager til at angive om han kan tilslutte sig - konstativer, regulativer og repræsentativer.

I følgende skema er spørgsmål derfor heller ikke opstillet som en særskilt type sprogbehandling på linie med konstativer, regulativer og repræsentativer. Derimod findes der spørgende varianter af hver af de tre typer⁵:

Skema 1

KONSTATIVER	Neustik	Tropik	Frastik
sige	Jeg siger	det er sådan	at p
spørge	Du siger	om det er sådan	at p

REGULATIVER	Neustik	Tropik	Frastik
sige	Jeg siger	det skal være sådan	at p
spørge	Du siger	om det skal være sådan	at p

REPRÆSENTATIVER	Neustik	Tropik	Frastik
sige	Jeg siger	?jeg synes/føler	at p
spørge	Du siger	?om du synes/føler	at p

Bemærk dog at repræsentativernes tropik virker besynderlige – pludselig optræder der et 'jeg' eller et 'du' under tropikken som ikke findes ved konstativer og regulativer. Her er det faktisk rimeligt at foretage endnu en underopdeling. Det tropiske aspekt kan siges at dække over to forskellige ting, som begge har med fremstillingen af sagforholdet at gøre, nemlig dels hvordan afsender subjektivt forholder sig til sagforholdet, dels hvorvidt afsender fremstiller det som reelt eller ej. Vi kan kalde det hhv. 'vurdering' og 'realitet'. Vurdering skal forstås bredt, som både evidens og attitude/holdning (konstativer har man fx evidens for, regulativer drejer sig snarere om ens

⁴ Glismann opererer med en separat type sprogbehandling som han kalder 'oplevelses-udsagn', og han begrundes udskillelsen af denne type med en analyse af netop frastiske og neustiske elementer. Her beholder vi dog de mere traditionelle 'repræsentativer' som modsætning til konstativer og regulativer. Se i øvrigt Glismann (1979).

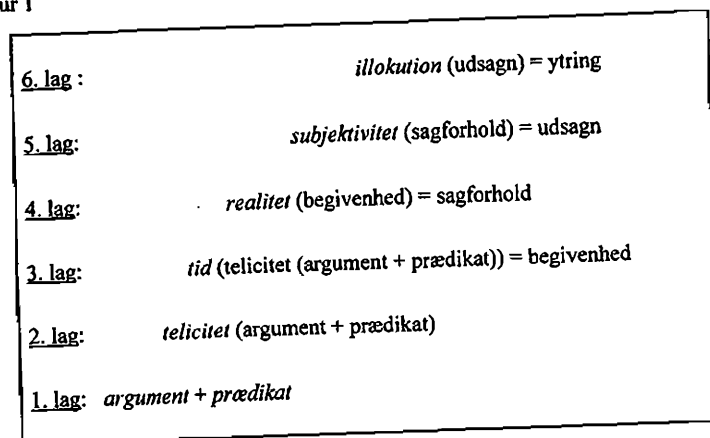
⁵ Bemærk at spørge-komponenten har fået formen DU-SIGER netop for at afspejle den dialogiske karakter ved spørgsmål.

attitude). Realitet drejer sig om hvorvidt ytringen gør fordring på at det beskrevne sagforhold gælder for verden på taletidspunktet eller ikke. Almindelige konstativer fremstiller sagforholdet som reelt eksisterende, mens spørgsmål netop ikke angiver om sagforholdet gælder for verden eller ej (det er jo det der spørges om). Regulativer markerer til gengæld at det omtalte sagforhold ikke eksisterer - endnu.

De grammatiske analyseredskaber – sætningens lagdeling og sætningsskemaet

Næste skridt er så at nærme os det sproglige udtryk. Det gør vi ved at tage en genvej om sætningens lagdeling. Lagdelingen viser hvordan et sætningsindhold udbygges fra den elementære prædikation (prædikat og argumenter) ved at få tilført elementer af både grammatisk og leksikalisk karakter, således at der på det øverste niveau er tale om en ytring der er forankret i forhold til tid og sted, telicitet, afsenders subjektive holdning, markering af illokutionær ramme m.v.⁶ (Bemærk hvordan hvert enkelt lag er indeholdt i det næste, således at alle de nedre lag er indeholdt i det øverste som udgør den samlede ytring.)

Figur 1

Det er muligt at trække en grænse i sætningens lagdeling mellem de nedre lag (1, 2 og 3) og de øvre (4, 5 og 6). De nedre lag har at gøre med betegnelse/udpegning, og svarer til frastikken, mens

⁶ Denne opstilling af lagdelingen er inspireret af Erik Hansen og Lars Heltofts forarbejder til Grammatik over det Danske Sprog, men står i øvrigt for egen regning.

de øvre lag har at gøre med subjektiv markering og illokutionær ramme, dvs. tropik og neustik. Dette viser os at de kommunikative aspekter er hierarkisk organiseret i forhold til hinanden.

Det danske sætningsskema reflekterer i stort omfang den hierarkiske organisering som sprogets indholdsside dækker over. Man kan ikke direkte 'lægge' lagdelingen ned og dermed have et sætningsskema, men der er en tendens til at elementer der placeres tæt ved hinanden i lagdelingen også placeres tæt ved hinanden i sætningsskemaet - der er med andre ord tale om en vis grad af ikonicitet. Den sammenhæng må vi derfor også forvente gælder i forholdet mellem aspekterne og sætningsskemaet, men samtidig må vi være opmærksomme på at dansk sagtens kan trække nogle andre grænser end dem der fremgår af de kommunikative aspekters organisering.

Jeg vil nu gå videre til at vise eksempler på hvordan de kommunikative aspekter finder udtryk i sætningsskemaet.

Frastik

Det frastiske aspekt er som bekendt det at ytringer overhovedet handler om noget – det er simpelthen en ytrings propositionelle indhold. I sætningsskemaet er det først og fremmest indholdsfeltet der er kodet til frastik, men frastiske led kan også stå i ekstraposition, i fundamentfeltet og på subjektspladsen, og endelig kan det finitte verbal på flere måder indgå i frastikken. Se eksempelvis nedenstående sætning hvor verbet både fastlægger deiksis (sagforholdet er fortidigt i forhold til talesituationen) og telicitet (afsluttet hændelse) og desuden bidrager til frastikken med sit leksikalske indhold:

(4) Han afleverede papirerne

Neustik

Neustikken er med til at markere rammen for ytringens illokutionære værdi, dvs. hvordan ytringen skal forstås som sproghandling. men det er primært et spørgsmål om hvorvidt afsender tilslutter sig ytringen. Hvordan dette kodes i sætningsskemaet er en kompliceret sag der involverer en analyse af tre af sætningsskemaets pladser: fundamentfeltet, det finitte verbal og subjektspladsen.

En sætning der har udfyldt fundamentfelt, er typisk en fremsættende sætning, mens en sætning hvor fundamentfeltet ikke er udfyldt, og verbet dermed er det første udfyldte led, typisk er

spørgende. Fx: 'Solen skinner' over for 'Skinner solen?' Disse forskellige udfyldninger giver i øvrigt også en forskel i realitet – udfyldt fundamentfelt angiver realitetsværdien realis, udfyldt angiver non-realis. Bemærk her at andre sætninger med tomt fundamentfelt også viser non-realis – fx kan vi lave et tidligere eksempel lidt om så det bliver til: 'Skinner solen, er danskerne glade'.

Grunden til at subjektsplassen må inddrages også, er at en sætning hvor verbet er det første udfyldte led godt kan 'mangle' et subjekt. Og så skifter sætningen fuldstændig karakter og bliver fremsættende. Det skaber en helt speciel stil som er typisk for dagbøger hvor det ikke er nødvendigt at referere til subjektet fordi det er underforstået: subjektet er jeg'et:

(5) Skrev endelig kapitel 3 færdigt i dag, og begyndte på konklusionen.

Det er i denne sammenhæng det skal forstås at ikke blot fundamentfeltet og pladsen for det finite verbal, men også subjektsplassen, er afgørende for bestemmelsen af en sætnings illokutionære ramme. Denne kodning har altså at gøre med neustikken. Som det allerede er beskrevet må enhver ytring vælge mellem en JEG-SIGER- og en DU-SIGER-neustik. En konsekvent formalisering af dette forhold kan gænges som følger:

Skema 2

Neustik-type	Ilokutionær ramme							
	F	Vf	S	SA	Vi	IO	DO	Adv. ...
(i) jeg siger	x	v						
(ii) du siger	hv-x	v						
(iii) du siger	-	v	s					
(iv) jeg siger	-	v	-					

Skemaet viser den neustiske kodning af (i) en almindelig fremsættende sætning, (ii) et hv-spørgsmål, (iii) et helhedsspørgsmål og (iv) en fremsættende sætning i dagbogsstil.

Tropik - realitet

Realitet hænger bl.a. sammen med modusdistinktionen indikativ over for imperativ. Imperativ markerer altid non-realis, mens indikativ kan markere både realis og non-realis - alt efter

konteksten. Som vi så, spiller udfyldningen af sætningsskemaets første tre felter ind i dette forhold.

Nedenstående er en oversigt over de forskellige realitetstyper med eksempler på de tilsvarende ytringer.

Non-realis

regulativer: DET-SKAL-VÆRE-SÅDAN

fx: Luk døren/Nu skal du opføre dig ordentligt

spørgsmål: OM-DET-ER-SÅDAN

fx: Skinner solen?/Er der mad i køleskabet?

OM-DET-SKAL-VÆRE-SÅDAN

fx: Skal jeg købe mælk?/Skal jeg vel gå i seng nu?

Realis:

konstativer: DET-ER-SÅDAN

fx: Solen skinner/Jeg er træt

repræsentativer: DET-ER-SÅDAN

fx: Jeg elsker slik/Politik keder mig

Tempus som realitetsangivelse

Imidlertid kan også verbets tempus-bøjning bidrage til fastlæggelsen af en sætnings realitetsværdi. Tempus anses nemlig i nyere grammatisk forskning primært for at være et moduslignende system og kun sekundært som tidsligt forankrende.⁷ Argumentationen for denne beskrivelse skal af pladshensyn ikke gengives her, men det kan kort nævnes at det har at gøre med at der historisk er sket et sammenfald af bøjningskategorier - en synkretisme. Således er indikativ/konjunktiv-distinktionen på udtrykssiden ikke længere til at skelne fra præsens/præteritum-distinktionen, mens den stadig er fungerende på indholdssiden (Lars Heltoft, mundtligt).

Det grundlæggende valg inden for tempus er mellem præsens og præteritum. Præsens markerer nærhed hvilket godt kan betyde tidslig nærhed – og så har vi med reel nutid at gøre. Det giver en realis-læsning. Men her vil jeg koncentrere mig om præteritum der modsat markerer afstand. Således kan sætninger i præteritum fx læses hypotetisk, eller som markør af social afstand (høflighed):

(6) Gik du i panik hvis der opstod en brand her?

(7) De kunne vel ikke sige hvad klokken var?

⁷ Bl.a. vil det fremgå af det kommende værk af Erik Hansen og Lars Heltoft: *Grammatik over det Danske Sprog*

Der er ingen af disse former der har med noget fortdigt at gøre, og heller ingen af dem kan gives en realis-læsning, mens andre former (fx Gik du i panik *da* der opstod brand?) udpeger deiktisk (for)tid og dermed realis. Bemærk at konteksten er medvirkende til at fastlægge om præteritum skal forstås som abstrakt eller tidslig afstand: den abstrakte afstand indikeres fx ved hjælp af udfyldt fundamentfelt eller ved andre elementer der gør sætningen spørgende eller betingende.

Det er sådanne forskelle i realitet der berettiger at det danske tempus-system placeres under tropikken.

Tropik - vurdering

Vurdering drejer sig både om hvilken type eller grad af evidens afsender har for det frastiske indhold af ytringen, og hvordan han selv forholder sig til det (positivt eller negativt). Verber i parentetisk funktion ekspliciterer typen af afsenders evidens over for det propositionelle indhold (fx Han har fødselsdag i dag, *ved/tror* jeg). Men evidens og attitude findes hyppigst i adverbialer af typen *formentlig, sikkert, desværre, heldigvis* (der ofte findes på sætningsadverbialpladsen, men fx aldrig i indholdsfeltet). Den begrænsede plads forhindrer dog at disse forhold gennemgås nærmere i denne artikel. Blot skal det nævnes at adverbialer i det hele taget kan vise meget om neustik, tropik og frastik, og forskellene derimellem. Det kan illustreres med følgende korte eksempel. Det er allerede nævnt at indholdsfeltet er kodet til frastik, og det kan vi se tydeligt i følgende sætninger hvor et ellers tropisk adverbial skifter betydning når det placeres i indholdsfeltet:

(8) Disse forhold bliver nok ikke belyst i rapporten (formentlig = tropik)

(8') Disse forhold bliver ikke nok belyst i rapporten (i tilstrækkeligt omfang = frastik)

Konklusion

Vi har nu sammenlignet den sproglige strukturering med den pragmatiske. Og vi kan se både ligheder og forskelle:

Som i lagdelingen kan der i sætningsskemaet vises en grænse mellem frastik på den ene side og neustik/tropik på den anden i sætningsskemaets opbygning: alt hvad der placeres i indholdsfeltet, får frastisk betydning, hvilket gør at neustikken og tropikken må findes i felterne før indholdsfeltet. Frastikken kan dog også findes andre steder end i indholdsfeltet, hvorfor

grænsen er ikke ligeså skarp som i lagdelingen.

Når vi ser på forholdet mellem neustik og tropik, så viser det sig at dansk først koder realitet (nemlig i udfyldningen af de tre første felter i sætningsskemaet). Under non-realis er fx spørgsmål (som jeg har fremstillet som en neustisk variant) så blot en af flere muligheder.²

Alle aspekterne kan genfindes på dansk i en eller anden form, nogle hovedsagelig i form af grammatikaliseret kodning i sætningsskemaets felter eller i verbalbøjningen (neustik og realitet), mens andre primært udtrykkes i det leksikalske indhold (vurdering og frastik). Det er bemærkelsesværdigt at det er det handlingsmæssige/interaktionsmæssige der er grammatikaliseret (på enten topologisk eller morfologisk niveau). At det netop er neustik og tropik der kodes grammatisk, kan forklares med at der kun er et begrænset antal varianter af den illokutionære ramme og et begrænset antal realitets-angivelser – hvilket er en forudsætning for at sproget kan kode distinktionerne. Samtidig giver kodningen plads til at de kommunikerende kan koncentrere sig om indholdet af ytringen. Og det indholdsmæssigt vigtigste (frastikken) kan selvfølgelig ikke være kodet eftersom det er muligt at udtrykke en uendelig mængde propositionelle indhold.

Analysen her viser altså ikke alene at aspekterne kan genfindes i det danske sprog, men også at der er en ganske væsentlig forskel på hvordan de udtrykkes – hvilket bl.a. giver sig udtryk i at dansk er kodet til at lade det propositionelle indhold være mest iøjnefaldende.

Litteratur

- Andersen, John Edelsgaard. 1986: Adverbier - sprogvidenskabens stedbørn. *Beiträge zur Nordischen Philologie 15*. Frankfurt a.M.: Melbing Lichtenhahn.
- Askedal, John Ole. 1986: Topologisk feltanalyse, koderingssystemer og pragmatiske funktioner. *NyS 16-17 Sætningsskemaet og dets stilling - 50 år efter*. København: Akademisk Forlag.
- Basbøll, Hans. 1986: Diderichsen vs. Dik eller Feltanalyse vs. Funktionel grammatik. *NyS 16-17 Sætningsskemaet og dets stilling - 50 år efter*. København: Akademisk Forlag.
- Christensen, Tanya og Louise Køningsfeldt. 1999: *Neustik, tropik og frastik*. Projekt rapport, Dansk modul 2. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Diderichsen, Paul. 1946: *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Dik, Simon. 1989: *The Theory of Functional Grammar*. Dordrecht: Foris Publications.
- Durst-Andersen, Per. 1996: Adverbialer i russisk: skopus- og domæneforskelle. *NyS 16-17 Sætningsskemaet og dets stilling - 50 år efter*. København: Akademisk Forlag.

² Andre muligheder er betingelsessætninger: Kommer du, (så går jeg) der ikke har nogen neustik i sig selv, og derfor blot bliver en del af den samlede ytrings frastiske indhold.

- Engberg-Pedersen, Elisabeth et al. (red.). 1996: *Content, Expression and Structure*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Falster Jakobsen, Lisbeth. 1995: Tag sprog alvorligt! - en oversigt over funktionel grammatik. *NyS 20 Funktionel Grammatik*. København: Dansk lærerforening
- Gertsen, Jens et al. 1997: *Modalitet*. Projekt rapport, Dansk modul 1. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Glismann, Otto. 1979: Om vurderende udsagn og emotive prædikater. *NyS 10-11 Sprogteori og Tekstanalyse*. København: Akademisk Forlag.
- Hansen, Erik og Peter Harms Larsen. 1970: To bidrag til beskrivelsen af "non-realis" i dansk. *NyS 1*. København: Akademisk Forlag.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft: forarbejder til *Grammatik over det Danske Sprog*
- Harder, Peter. 1996a: On Content and Expression in Syntax. *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Harder, Peter. 1996b: *Functional Semantics - A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hare, Richard M. 1971: Meaning and Speech Acts. *Practical Inferences*. London: The MacMillan Press Ltd.
- Heltoft, Lars og Lisbeth Falster Jakobsen. 1996: Danish Passives and Subject Positions as a Mood System - a Content Analysis. *Content, Expression and Structure*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Lyons, John. 1977: *Semantics 1-2*. Cambridge: Cambridge University Press.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 2001

DYNAMIKKEN I ORTOGRAFIEN

Af Dorthe Duncker (Københavns Universitet)

Det er en ret udbredt opfattelse at lægfolk i 1500-tallet skrev som brækkede arme. Brøndum-Nielsen kalder de skrivendes ortografi for "mangelfuld" (Brøndum-Nielsen 1910:593), og Skautrup taler om det "bogstavorgie, som skrivende lægfolk [...] styrtede sig ud i", og som "sikkert [må] have stillet modtageren på en hård prøve. [...] Unødvendige bogstaver hobes sammen, bogstaver byttes om, støttevokaler indføjes osv." (Skautrup 1947:45, 179).

Dette synspunkt undlader for det første at opfatte de skrivendes ortografiske praksis som et alvorligt ment projekt der gik ud på at finde frem til en nogenlunde ensartet måde at skrive sammen på. For det andet er det tvivlsomt om det kan lade sig gøre retrospektivt at vurdere hvordan skriften har fungeret for et fællesskab af skrivende som man ikke selv tilhører. Selv om man fra en nutidig synsvinkel synes at renæssancens skriftbillede ser højst uordentligt ud, så er det ikke dermed sagt at samtidens skrivende har opfattet situationen på denne måde. Man kan jo i hvert fald slutte at det må have fungeret. Hvis dette "bogstavorgie" virkelig havde resulteret i en "mangelfuld" ortografi hvor ingen kunne læse hvad hinanden skrev, må man formode at der var blevet gjort noget ved det. Ellers havde skriften ikke kunne tjene sit formål.

De ældste dansksprogede kilder stammer fra en tid hvor skriften blev praktiseret af ret få personer. De middelalderlige skriptorier kunne opretholde en konsistent husstil som ofte udadtil gjorde det muligt at henhøre den enkelte skriver til en bestemt skrifterskole med sine egne ortografiske særpræg (Skautrup 1947:42). Det vil sige at den ortografiske praksis har været varetaget af ret få personer som i mindre grupper indbyrdes oparbejdede en ensartning i det skriftlige udtryk. Den enkelte husstil har fungeret som lokal norm. Betraget som helhed har den ortografiske praksis været underlagt en decentral kontrol foranstaltet af den enkelte skrifterskole, således at der i princippet har været endnu færre ortografiske aktører på markedet end der har været hænder.

I 1500-tallet ændredes denne relativt stabile situation drastisk. Flere personer lærte både at